

MOĞOL YÖNETİMİNE KARŞI ORTAYA ÇIKAN BİR HALK HAREKETİ
“SEMERKAND SERBEDÂRİLERİ”*

A Civil Commotion Against Mongol Rule “The Samarkand Sarbadars”

(Makale Geliş Tarihi: 28.02.2020 / Kabul Tarihi: 20.04.2020)

Derya COŞKUN**

Öz

XIV. yüzyıl, Moğol yönetimine karşı birçok isyan hareketinin ortaya çıktığı bir dönemdir. Horasan’da Şîa temelli ulusal mahiyette ortaya çıkan Serbedârî Hareketi, bu isyan hareketlerinden biri olup etki alanı bakımından uluslararası platformda büyük ses getirmiştir. Yönetimde söz sahibi olan Moğol idarecilerinin halka karşı acımasız ve ahlak dışı davranış sergilemeleri, dayatılan ağır vergiler ve bu vergiler toplanırken uygulanan zulüm ve haksızlıklar, halkı isyanın eşiğine getirmiştir. Moğol tahsildarlarını gören halk, çareyi evlerine sığınarak dışarı çıkmamakta bulmuştur. Moğol yönetimine karşı oluşan olumsuzluklar karşısında Horasan’da devrim niteliğinde bir halk hareketi olarak Serbedârîler ortaya çıkmıştır. Bu hareketin İran coğrafyası dışında da birçok ayağı olmakla beraber bunlardan biri de Semerkand’da meydana gelen Serbedârî hareketidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Mevlânazâde adlı bir kişi önderliğinde Moğol yönetimine karşı ortaya çıkan Semerkand Serbedârî hareketi ve bu hareketin etki alanı makalenin ana konusunu oluşturmaktadır.

* Bu makale, “Serbedârî Devleti’nin Siyasî, İçtimaî ve İktisadî Tarihi (1336- 1382)” adlı doktora tezinden uyarlanarak hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü; *Asst. Prof. Dr. Erzurum Technical University, Faculty of Letters, Department of History, derya.coskun@erzurum.edu.tr*. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7161-5430>.

Anahtar Kelimeler: Semerkand, Serbedârîler, Moğol, İsyân, Horasan.

Abstract

The 14th century is an era when many uprisings took place against the Mongol rule. The Sarbadar movement, which emerged as a Shia-based national movement in Khorasan, is one of them and it created a tremendous impression around the world. The ruthless and unethical attitudes of the Mongol rulers against the public, the heavy tax burden and the tyranny and injustice imposed during the collection of these taxes brought the public to the edge of a riot. They were locking themselves in their houses on the sight of Mongol tax collectors. Due to the climbing adversities about the Mongol rule, the Sarbadars emerged as a revolutionary public commotion in Khorasan. This movement had also extensions outside the Iranian land, and one of them was the Sarbadar movement that occurred in Samarkand. In this context, the Samarkand Sarbadar movement that rose under the leadership of a man named Mawlana-Zadeh against the Mongol rule, and the movement's sphere of influence constitute the main subject of the article.

Keywords: Samarkand, Sarbadars, Mongol, Revolt, Khorasan.

Giriş

Semerkand, Orta Asya'nın geniş çöllerle kaplı olduğu bir coğrafyada yer almakta olup İslam coğrafyacıları tarafından insana yaşama hazzı veren (İbn Hâvkal, 1938: s. 624) bahar ve yaz aylarında adeta cennete dönüşen bir yer (Semerkândî, 1924: s. 21) olarak tarif edilmektedir. Himalayalar boyunca sıralanan Pamir dağlarındaki kar ve buzullarla beslenen Soğd¹ nehri üzerinde bir ovada kurulmuş olan şehir, doğuda Çin kuzey ve kuzeydoğuda Türk ülkeleri, Belh ve Tirmiz yoluyla Hindistan ve Afganistan'dan batıda ise Merv ve Buhara yoluyla İran'dan gelen çok önemli ticaret yolları üzerinde bulunmaktadır (Strange, 1966: s. 463; Ajend, 1363: s. 219). Şehrin sahip olduğu stratejik noktalar bölgenin önemli bir ticaret merkezi olmasını sağlamıştır². İbn Battûta, şehrin Kassârin suyu diye bilinen bir nehir kenarında inşa edildiğini ifade etmektedir (İbn Battûta, I, 2004: s. 540). Şehir, coğrafyası değerlendirildiğinde oldukça önemli bir noktada yer almaktadır. Bu kadar zengin ve önemli bir yerleşim yerinin XIV. yüzyıl Moğol yönetiminin son dönemlerinde oldukça fakir düşmesi, halkı isyanın eşiğine getiren önemli bir gelişmedir. Horasan'da

¹ Soğd, Semerkand ve Buhara gibi önemli merkezleri içine alan, Amuderya ve Siriderya arasında yayılan, günümüzde ise Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan sınırları içinde kalan coğrafi bölgeye verilen yer olarak tanımlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz; (Ergin, 1996: s.72-75; Taşağıl, 2009: s. 348).

² Semerkând tarihiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; (Barthold, 1990: s. 86-101, 127-144, 224-225; Schaefer, 1980: s. 468-471; Aydınlı, 2009: s. 481-484).

ortaya çıkan Serbedârî Hareketinin etkisinde kalan Semerkand halkı, ağır vergilerden ve Moğol tahsildarlarının zulümlerinden kurtulmak için Mevlânazâde adlı bir kişi önderliğinde isyan etmiştir.

1. Semerkand Serbedârî Hareketine Zemin Oluşturan Gelişmeler

XIV. yüzyılda Horasan’ın Sebzevâr³ şehrinde Moğolların yönetiminde memnun olmayan halk tarafından ortaya çıkan Serbedârî hareketi, milli bir yapıda ortaya çıkmış bir isyan hareketi olarak bilinmektedir. Bu hareket sonuçları bakımından değerlendirildiğinde çevre şehirleri de etkisi altına almıştır. Bunlardan biri olan Semerkand, her ne kadar İran coğrafyasının bir parçası olmasa da Horasan’da ortaya çıkan Serbedârî hareketinin etkilediği yerlerden biri olmuştur. Elbette bu hareketin görülmesi noktasında Semerkand’ı önemli kılan bazı hususlar söz konusudur. Bunlardan ilki hiç kuşkusuz Şeyh Hasan Cevrî’nin (Coşkun, 2019b: s. 65-76) bir dönem Belh ve Tirmiz’de öğretilerini yayarak bölge halkı üzerinde derin izler bırakmış olmasıdır (Cevâd Meşkûr, 1372: s. 282; Âştîyanî, 1986: s. 467). Moğol hâkimiyeti döneminde ekonominin bozulmasına bağlı olarak ortaya çıkan yolsuzluk ve ahlaksızlıklar da halkı isyana teşvik eden diğer nedenlerdendir⁴. Moğollar’ın yağmacı tutumlarından nasibini alan Semerkand, harabeye dönüşmüş bu durum halkın isyan sürecini hızlandırmıştır⁵. Moğollar, Maverünnehir bölgesine kadar tahribat yaparak ilerlemişler Semerkand’a geldikleri sırada ise büyük bir direnişle karşılaşmışlardır (Netenzî, 1336: s. 222vd; Ajend, 1363: s. 221).

1363 yılında Moğol Cete⁶ Hanı, Tuğluk Timur ölmüş yerine Cete başkentini Semerkand’a taşımak isteyen oğlu İlyas Hoca geçmişti. Maveraünnehir’de Moğol

³ İran’ın kuzeydoğusunda yer alan Sebzevar; kuzeyden Esferâyin, kuzeydoğudan Kûçân, doğudan Nişâbur, batıdan Şâhrûd, güneyden ise Berdesken ile çevrelenmişti. Sebzevâr kelimesinin etimolojisiyle ilgili birçok görüş bulunmaktadır. İslam tarihçilerinden İbn Funduk, şehrin eski adının “Sâsânâbâd (ساساناباد)” olduğunu sonraları ise “Sebzevâr (سبزوار)” olarak değiştiğini ifade etmiştir. Makdisi ise şehri “Sâvendân (ساوندان)” olarak adlandırmış, “Sûzvâr (سوزوار)” ve “Hüsrevcerd (خسرو جرد)” adlı yerleri de Sebzevar’a bağlı olarak göstermiştir. Yâkut el-Hamevî, İstahrî ve İbn Havkal ise şehirden “Sâbzevâr (سابزوار)” olarak bahsetmişlerdir. Bağ ve bahçeleriyle ünlü olan bu şehir, ferah yapısı, güzel sulara sahip olması ve meyvelerinin bolluğu ile diğer yerlerden ayrıcalıklı bir yapıya sahipti. Bkz; (Emin, 1382ş.: s. 32; Eminzâde, 1384: s. 69; İbn Funduk, 1317hş.: s. 40; 1361ş.: s. 435; Yâkut el-Hamevî, 1399hk.; el-İstahrî, 1927-1967: s. 257-284; İbn Havkal, 1938-1967: s. 24; Râzî, 1341hş.: s. 283-285; Hasan Han, 1336ş.: s. 184; Coşkun, 2019a: s. 13-14).

⁴ Moğolların halka dayattığı yüklü vergiler ve iktisadî istikrarsızlık, halkın sefaletle sürüklenmesine özellikle de kadınların çareyi fuhuş yapmakta bulmalarına neden olmuştu. Fuhuş öyle yaygınlaşmıştı ki hemen hemen her sokakta fahişelere rastlamak mümkündü. Bkz; (Coşkun, 2016: s. 117).

⁵ Moğollar 617/1221 yılı sonlarında Semerkand şehrine saldırı düzenleyerek esnaftan yaklaşık otuz bin kişiyi esir alarak bu kişileri Cengiz Han’ın evlatları arasında paylaşmışlardı. Aynı zamanda onlar şehrin zenginlerinden de iki yüz bin dinar kan tazminatı almışlardı. Bkz; (Hândmîr, 1353hş.: s. 31-32).

⁶ Batıda Sir-Derya’dan doğuda İrtiş nehri ve Lobnor gölüne kadar uzanan topraklar Cete yurdu olarak tanımlanmakta olup Cete sözünün tam olarak nereden çıktığı bilinmemektedir. Batılı tarihçiler bu kelimeyi Doğu Avrupa’da yaşayan Geta kabilesi ile ilişkilendirirlerken Barthold ise kelimeyi eşkıya olarak tercüme etmektedir. Bkz. (Yezdî, 2013: s. 35)

gücüne muhalefet artınca Emir Hüseyin ve Emir Timur Maverâünehire dönmüşlerdi. Tuğluk Timur hayattayken Çağatay emirlerini tasfiye etmiş geride güç merkezi olarak Emir Kazagan'ın torunu Emir Hüseyin ve onun kayınbiraderi olan Emir Timur kalmıştı. Bu emirlerin Maverâünehire gelmesiyle muhalif emirler onların etrafında toplanmaya başladılar. 1364 yılı içinde İlyas Hoca'nın ordusu Hüseyin-Timur kuvvetleriyle karşı karşıya gelmiş yapılan savaşta İlyas Hoca mağlup olmuştu (Andican, 2019: s. 152).

Maverâünehiri kaybetmiş olan İlyas Hoca bu yenilgiyi sindirememiş ve ertesi yıl büyük bir ordu hazırlatmıştı. Bu hazırlık karşısında boş durmayan Emir Hüseyin ve Emir Timur, Çağatay emir ve kabile reislerini etraflarında toplamak suretiyle büyük bir ordu oluşturmuşlardı. Sir Derya boylarında yer alan Ciydelik mevkinde iki ordu karşılaşmış bu sırada başlayan şiddetli yağmur ortalığı çamur deryasına çevirmiş bu nedenle savaşa Çamur Savaşı adı verilmişti. Bu savaşın galibi İlyas Hoca olmuş büyük zaiyat veren Emir Hüseyin, bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştı (Yezdi, 2013: s. 59; Andican 2019: s. 153). Bu başarının ardından Cete hükümdarı İlyas Hoca, Semerkand halkından yüksek miktarda vergi talep etmişse de halk bu talebi reddetmişti. Zira halk Moğol yağmaları sonucunda fakir düşmüş yolsuzluk, ahlaksızlık ve fakirlik hat safhaya ulaşmıştı. Ayrıca şehirde dinî ve siyasi birlik sözü konusu olmayıp bir kargaşa hâkimdi (Duğlat, 2006: s. 198). İlyas Hoca 1364-65 yılında şehri kuşatmış buna karşı Semerkand ileri gelenlerinden Mevlânazâde Semerkândî adlı bir kişi halkı örgütlemek suretiyle harekete geçmişti. Hareketin içinde şehrin ileri gelenlerinden Hordek-i Buhârî ve Kollu Ebû Bekir Kalavî Neddâf gibi isimler de⁷ yer alıyordu (Şâmî, 1987: s. 38; Yezdi, 2013: s. 61; Netenzî, 1336: s. 227).

Hareketin liderliğini üstlenen Mevlânazâde Semerkândî, Ulucamii'de toplanan halka (Netenzî, 1336: s. 227; Semerkândî, 1353: s. 331; Baymatof, 1379: s. 61) şeriata uygun olmayan vergilerin kaldırılması (Petroushevsky, 1351hş.: s. 53) gerektiğini ifade ederek şu konuşmayı yaptı: *Ey Müslüman cemaati, bugün kâfirler galip olup Müslümanların canına, malına, evine ve yurduna kastetmektedir. Haraç adı altında Müslümanlardan almaması gerektiği halde cizye alarak kendi cebine atmış olan hükümdar, düşmanın ortaya çıktığını görünce Müslümanları yüz üstü bırakıp kâfirlerin önünden kaçmıştır. Bu şehrin halkını öyle zor durumda bırakmıştır ki ne yapsalar kurtuluşları mümkün değildir. Bunun hesabı ahirette siz büyüklerden sorulacaktır. Şimdi İslam'dan sorumlu olan ve tüm halka kefil olan kim varsa öne çıksın ki biz de canla başla onun arkasında yer alıp hizmetkârlığa soyunalım* (Semerkândî, 1353: s. 332; Ajend, 1363: s. 222).

⁷ Şâmî Zafernâmesinde bu üç Serbedâr'ın serdarlıklarıyla gururlanarak birçok zulüm ve haksızlık yaptıklarını, halkın da bu zalimlerin esiri olduğunu yazmıştır. Bkz; (Şâmî, 1987: s. 39)

Mevlânazâde konuşmasında halkın içinde bulunduğu durumu ve çıkış yollarını kendi üslubunca anlatmaya çalışmıştı. Konuşma sırasında kılıcını kılıfından çıkarıp boynuna dayayan Mevlânazâde halka dönerek: *Ey Müslümanlar! Ben kendimi size feda edip bu büyük ve tehlikeli işi üstlenirim, takdir sizin* (Netenzî, 1336: s. 229; Baymatof, 1379: s. 61) sözleriyle hareketin gönüllü lideri olduğunu ifade etti. Mevlânazâde devam eden konuşmasında: *Bütün dinlerde ve cümle âlemde zulmü def etmek ve Müslümanların iyiliği için endişe duymak beş vakit namaz kılmak ve Ramazan orucunu tutmak gibi farz olduğu açık ve aşikârdır. Dolayısıyla bütün Müslümanlara bu anlamda yardım etmek zaruridir. Ahirette Yüce yaradan siz değerli büyüklüklerden bunların hesabını soracak. Şimdi bu Beytullah’da hazır bulunan siz asilzadeler ve olmayanlar hanginiz bu büyük ciddi işe kalkışacak ve böyle bir belanın sorumluluğunu üstlenecek. Şu anda herkes içindekileri söylesin* (Netenzî, 1336: s. 228) diyerek halkı cesaretlendirmiş ve halkın bir kısmı can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla ayaklanmayı desteklemeye karar vermişti. Elbette halk arasında ayaklanmaya destek vermeyen kişiler de bulunmaktaydı. Bunlar daha çok mevkilerini korumak isteyen şehrin ileri gelenleri arasında yer almaktaydılar. Onlar bu hareketin sorumluluğunu almak istemedikleri için destek vermek istemiyorlardı (Netenzî, 1336: s. 228; Ajend, 1363: s. 223).

2. Mevlânazâde Semerkândî’nin Hazırlıkları

Semerkand Serbedârî hareketi için hazırlıklara başlayan Mevlânazâde Semerkândî, ilk olarak harekete karşı çıkması muhtemel kişileri zararsız hâle getirdi. Böylece hareketi baltalayacak kişi ve girişimlerin önüne geçmek istedi. Semerkândî’nin çevresine hendek kazdırmak suretiyle Moğol ordusunun şehre girmesini engelleyen Mevlânazâde, sokakların girişlerini kapattırarak şehre yuvarlak direkler diktirdi. Şehrin dört tarafına okçular yerleştirerek kendisi de beş yüz okçu ile sokağın sonunda konuşlandı (Semerkândî, 1353: s. 332; Netenzî, 1336: s. 229). Mevlânazâde düşmanı görür görmez ok atışına başlamaları hususunda askeri uyarıyordu (Netenzî, 1336: s. 229). Yapılan tüm bu hazırlıklar sonrasında Moğollara karşı ortaya çıkan Semerkând Serbedârî Hareketi için uygun şartlar sağlanmış oldu. Hazırlıklar sonrasında Semerkândî’ye gelen İlyas Hoca hiç beklemediği şekilde yerel halk tarafından oluşturulan Serbedârîler hareketinin şiddetli direnciyle karşılaştı. Kuşatma devam ederken hayvanlar arasında başlayan salgın hastalık⁸ Cete ordusunun hareketsiz kalmasına (Andican, 2019: s. 153) neden oldu. Böylece Semerkând Serbedârî Hareketi başarıya ulaşmış Mevlânazâde Semerkândî halk tarafından hem dinî hem de siyasi lider vasfı kazanmıştı (Semerkândî, 1353: s. 333)⁹. Mevlânazâde faaliyetlerine hız kesmeden Moğolların durumunu araştırması için Ceyhun Nehri kıyılarına birkaç kişi göndermişti. Cete ordusu çekilirken Emir Timur Semerkand’ın durumunu gözlemlemesi için komutanlarından Abbas Bahadır ve askerleri Hazar kıyısına keşfe yolladı

⁸ Atların büyük bir kısmını öldüren bu hastalığa Kara Ölet ya da At vebası denilmektedir.

⁹ Muineddin’in ifadeleri Semerkândî’nin ifadelerinden daha açıktır. Emir Hüseyin durumun ne olduğundan haberdar olmuş her ne kadar muhaliflerin yenilmesinden mutluluk duysa da Semerkand halkının cesareti ve savaşlardaki başarılarından korkup endişelenmişti. Bkz; (Netenzî, 1336: s. 231).

(Yezdî, 2013: s. 61; Duğlat, 2006: s. 199). Abbas Bahadır bu yolculuk sırasında Mevlânazâde Semerkândî'nin adamlarından birini görmüş ve onu esir alarak Timur'un yanına götürmüştü (Netenzî, 1336: s. 231; Semerkândî, 1353: s. 333; Ajend, 1363: 226).

3. Semerkând Serbedârîlerinin Ortadan Kaldırılması

Timur, Mevlânazâde'nin Moğollar hakkında bilgi almak amacıyla faaliyetlerde bulunduğundan haberdar olmuş Emir Kazagan'ın torunu Emir Hüseyin'e bir mektup yazarak durumu olduğu gibi anlatmıştı. Emir Hüseyin, Şebertu yaylasında bulunduğu sırada Timur da Belh'de ikamet ediyordu. İki emir arasında Sermerkând Serbedârî Hareketiyle ilgili gerçekleşen görüşmeler (Duğlat, 2006: s. 199) sonucunda Emir Hüseyin, Mevlânazâde Semerkândî'ye iltifatlarla dolu bir mektup yazmıştı. Ayrıca Mevlânazâde'ye Semerkand hükümetine ait resmi ferman ve vergi muafiyeti yasası gönderen Emir Hüseyin, Semerkând Serbedârîleri'nin özerkliğini resmen tanımıştı (Netenzî, 1336: s. 227, 232).

Semerkand Serbedârîlerinin güvenini kazanmak isteyen Emir Hüseyin, Salısaray'a giderken Timur da Ceyhun Nehrinden Keş ve Nahşeb'e geçmişti (Netenzî, 1336: s. 231-232; Semerkândî, 1353: s. 333; Mîrhând, VI, t.y.: s. 37; Ajend, 1363: 227). Kış mevsiminin yaklaşması sonucu Semerkand'ı ele geçiremeyeceklerini anlayan Emir Hüseyin ve Emir Timur, bir süre burada beklemeyi tercih ettiler. Semerkând Serbedârîleri Timur'la iyi ilişkiler kurmak amacıyla karşılıklı olarak hediyeleşmişlerdi. Böylece her iki taraf da güven tazelemeye çalışmıştı (Netenzî, 1336: s. 232; Semerkândî, 1353: s. 334; Ajend, 1363: 227).

Semerkând Serbedârîlerinin bağımsızlıkları 1364-1365 yılları arasında yaklaşık altı yedi ay kadar sürmüştü. Emir Hüseyin Bahar mevsiminde Belh, Bedehşân, Kandûz, Katlân, Şadman hisarı, Endhuy ve Şebelgan ordularını toplayıp Semerkând'a yönelerek (Ajend, 1363: 227) Serbedârîlere: *Benim size itimadım sonsuzdur. Sizi tüm yöneticilerden daha mahrem ve daha müşfik bilirim. Beni ve mübarek ordumu Kanıgil(Kangel) sahrasında katiyen karşılamaya gelmeyiniz* (Netenzî, 1336: s. 232) dedi. Emir Hüseyin Semerkând Serbedârîlerini ani bir baskınla ortadan kaldırmayı planladığı için ordunun büyüklüğünü görmemelerini istiyordu. Bunun için Emir Hüseyin onlara karşılama yapmamaları hususunda gereken uyarıda bulunmuşsa da Semerkând Serbedârîleri, onları karşılamak için ellerinde hediyelerle Kanıgil karargâhına çoktan gitmişler ve burada Emir Hüseyin'in ordusuyla karşılaşmışlardı. Emir Hüseyin Mevlânazâde Semerkândî dışında (Şâmî, 1987: 39; Andican, 2019: s. 153) Serbedâr emirlerin infaz emrini vermiş (Netenzî, 1336: s. 232; Mîrhând, VI, t.y.: s. 37) böylece Semerkând Serbedârîleri ortadan kaldırılmıştı (Yezdî, 2013: s. 62; Baymatof, 1379: s. 61)¹⁰.

¹⁰ Mevlânazâde, Timur'un arabuluculuğu sayesinde ölümden kurtulmuştu. Artık hiçbir işe karışmadan kendi köşesine çekilen Mevlânazâde'nin sonraki dönemlerdeki akıbetiyle ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Bkz; (Hândmîr, III, 1353hş.: s. 407).

Sonuç

Moğol idaresi altında bulunan ve ekonominin bozulması nedeniyle ağır vergiler altında ezilen halk, din mefhumu çevresinde toplanarak isyan hareketlerine öncülük etmişlerdi. Bu hareketlerden biri de daha önce Semerkand’a gelen Serbedârî hareketinin dini lideri kabul edilen Şeyh Hasan Cevri’nin öğretilerini burada yaymasına bağlı olarak ortaya çıkan Semerkand Serbedârî hareketidir. İlk Horasan’da çıkan isyan hareketi İlhanlıların son dönemlerinde demokratik bir köylü devletin oluşmasını sağlamış Şîa devletinin siyasi kuruluşunda faal rol oynamıştı. Halk desteğiyle ortaya çıkan bu siyasallaşma, hem dinî hem de siyasî liderlerin ortak hareket etmek zorunda oldukları bir yönetim biçimine dönüşmüştü. Onlar kuruluş şartları değerlendirildiğinde feodaliteye başkaldıran eşitlik ve adaleti ilke edinen bir anlayışla ortaya çıkmışlardı. Serbedârîleri dönemin devletlerinden farklı kılan ise Şîilik çerçevesinde toplanarak din ve siyaset odaklı bir devlet yapısı benimsemiş olmalarıydı. Bu bağlamda Semerkand halkının da yine aynı deritten muzdarip olarak Moğollara karşı vermiş oldukları mücadele ve sonrasında kısa süreli de olsa huzur içinde yaşamaları önemlidir. Fakat bu süreç bir seneden daha az bir zaman dilimini kapsamakta olup Emir Hüseyin ve Emir Timur’un bölgede etkin güç olması Semerkand Serbedârîlerinin güçlü bir siyasallaşma oluşturmamadan ortadan kaldırılmalarına neden olmuştur.

Kaynakça

- Ajend, Yaküb. 1363/1985. *Kıyam-ı Şîi Serbedârân*. Tahran.
- Andican, A. Ahat. 2019. *Emir Timur (Tarih, Siyaset, Miras)*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Âştiyânî, Abbas İkbâl. 1986. *Târih-i Moğol Ez-hamle-yi, Çingiz ta Teşkil-i Devlet-i Timûr*. Tahran: İntişârât-ı Emir Kebir.
- Barthold, V. V. 1990. *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*. Çev. Hakkı Dursun Yıldız. Ankara: TTK Yayınları.
- Baymatof, Lokman. 1379. “Pejuheşha-i Barthold der Bare-i Serbedârân-i Semerkand”. *Mecelle-i Keyhan Ferhengi*. 164/ Hordad, 60-63.
- Cevâd Meşkûr, Muhammed. 1372. *Ferhengî Fırâk-i İslami*. Âsitân-ı Udsî Razavî.
- Coşkun, Derya. 2016. Serbedârîler Devleti’nin Siyasî, İçtimâî ve İktisadî Tarihi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- , 2019a. “Şî’a’nın Omuzlarında Yükselen Şehir: Sebzevâr”. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi-Journal of Medieval Researches*. Vol. 2 Issue: 1. Haziran. 13-22.

- , 2019b “XIV. Yüzyıl Horasan’ında Şîî Bir Otorite: Şeyh Hasan Cevrî ve Siyaset Algısı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*. Sa.90. Ankara, 65-76.
- Duğlat, Mîrzâ Haydar. 2006. *Târîh-i Reşîdi*, Çev. Osman Karatay. İstanbul: Selenge Yayınları.
- el- İstahri, Ebû İshak İbrahim b. Muhammed el-Fârisî. 1927’den ofset 1967. *Mesâlikü’l-Memâlik*. Nşr. M. J. De Goeje. Leiden.
- el-Hamevî, Ebu Abdullah Şihabüddin Yâkut b. Abdullah el-Bağdadi er-Rumi. 1399hk. *Mu’cemül-Büldân (Zeyli Kelimeî Beyhak)*. Beyrut: Dâr-ul Haya’ul Terâs el Arabî.
- Emin, Seyyid Alinakî. 1382. *Târîh-i Sebzevar*. Düzenleyen: Seyid Hasanî Emin, Tahran: İntişârât-i Dâiretu’l Maârif-i İslamî.
- Eminzâde, Ali. 1384. *Conbeşha-i Şîî der Târîh-i İran*, Sebzevar: İntişârât-i Ümid Mehr.
- Ergin, Muharrem. 1996. *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Hândmîr, Gıyasüddin Hândmîr b. Hâce Humâmüddîn Muhammed b. Hâce Celaleddin Muhammed el Huseynî. 1353hş. *Târîh-i Habîbu’s-siyer fi Ahbâr-i Efrâd-i Beşer*. III. Tahran.
- Hasan Han, Muhammed. 1336ş. *İtimatu’s Saltane, Mir’âtu’l Büldân*. I. İhtimam: Abdülhüseyn Nevâî-Mîr Hâşim Muhaddis. Tahran: İntişârât-i Dânişgâh-i Tahran.
- I. P Petroushevsky. 1351hş. *Nihzet-i Serbedârân-ı Horasan*. Çev. Kerim Keşâverz. Tahran: İntişârât-i Peyâm.
- İbn Battûta, Muhammed b. Abdullah et-Tancî. 2004. *İbn Battûta Seyhatanamesi*. Çev. A. Sait Aykut. I. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İbn Funduk, Ebû’l Hasan Beyhaki. 1317hş. *Târîh-i Beyhak*, Neşr. Ahmed Behmenyâr. Tahran: İntişârât-i Ofset Mervi (Bita).
- İbn Havkal, Ebû’l-Kâsım Muhammed b. Alî en-Nasîbî el-Bağdâdî. 1938’den ofset 1967. *Sûretü’l-arz*. Nşr. M, J. De Goeje. Leiden
- İbn-i Hâvkal, Ebu’l Kasım Muhammed. 1938. *Sûretü’l-Arz*. Thk. Kramers-Johannes Heind. Leiden.
- Makdisi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed. 1361ş. *Ahsenü’t-Tekasim fi Ma’rifeti’l-Ekalim*. Trc. Alinakî Münzevî. Tahran: Neşrî Kâvyân,
- Mîrhând, Seyyid Hamidüddin Muhammed b. Burhaneddin Handşah b. Kemaleddin. t.y. *Târîh-i Ravzatu’s-safâ*. VI. Tahran.

Netenzî, Mûineddîn. 1336ş. *Müntehâb-ut Tevârih*. Neşr. J. Aubin. Tahran: Çâphâne-i Hayyâm.

Râzî, Emin Ahmedî. 1341hş. *Heft İklimi*, Nşr. Cevâd-ı Fâzıl. II. Tahran: Kitâbfurûş-i İlmi/Bitâ.

Schaeder, H. H. 1980. “Semerkand”. *İA*. X, İstanbul, 468-471

Semerkândî, Ebu Tâhir. 1924. *Semeriyye*, Neşr. İrec Afşar. Tahran.

Semerkândî, Kemâluddîn Abdurrezzâk. 1353hş. *Matla ‘u’s-sa deyn ve Mecma ‘u’l-bahreyn*. Neşr. Adulhuseyn Nevâî. Tahran.

Strange, Guy Le. 1966. *The Lands of the Eastern Caliphate (Mesopotamia, Persia and Central Asia from the Moslem conquest to the time of Timur)*. London.

Şâmî, Nizameddin. 1987. *Zafernâme*, Çev. Necati Lugal. Ankara: TTK Yayınları.

Taşğıl, Ahmet. 2009. “Soğd”. *DİA*, XXXVII. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

Yezdî, Şerefeddin Ali. 2013. *Zafernâme*. Çev. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları.